
4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI: 10.35774/app2020.04.128

УДК 343.364

Вусал Алигісмет огли Ахмедов
кандидат юридичних наук, докторант
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту
держави і права ім. В.М. Корецького НАН
України, керівник науково-дослідного та
судово-прецедентного відділу, Академія
Юстиції в Міністерстві Юстиції
Азербайджанської республіки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5007-4302>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Досліджено основні теоретичні засади криміналістичної характеристики злочинів проти правосуддя. Здійснено теоретико-правовий аналіз окремих факторів та чинників злочинності проти правосуддя. Запропоновано теоретичну модель спеціально-кримінологічного попередження злочинів проти правосуддя. Зазначено, що злочини проти правосуддя суттєво відрізняються від інших видів злочинів. Насамперед, діє принцип корпоративної солідарності юристів, через що переважна більшість скарг потерпілих від незаконних затримань, примушувань до дачі показань, залишаються без розгляду, або мають наслідком лише дисциплінарне стягнення, без відкриття кримінального провадження і передачі справи до суду.

Ключові слова: злочин, злочини проти правосуддя, суб'єкти злочинів проти правосуддя, детермінанти злочинності.

Ахмедов В.

Криминалистическая характеристика преступлений против правосудия (теоретический аспект)

В статье освещены основные теоретические основы криминалистической характеристики преступле-

© Вусал Алигісмет огли Ахмедов, 2020

ний проти правосуддя. Осуществлено теоретико-правовой анализ отдельных факторов и причин преступности против правосудия. Предложена теоретическая модель специально-криминологического предупреждения преступлений против правосудия. Отмечено, что преступления против правосудия существенно отличаются от других видов преступлений. Прежде всего, действует принцип корпоративной солидарности юристов, из-за чего подавляющее большинство жалоб потерпевших от незаконных задержаний, принуждаемый к даче показаний, остаются без рассмотрения, либо имеют следствием лишь дисциплинарное взыскание, без открытия уголовного производства и передачи дела в суд.

Ключевые слова: преступление, преступления против правосудия, субъекты преступлений против правосудия, детерминанты преступности.

Ahmadov V.

Criminalistics characteristics of crimes against justice (theoretical aspect)

The article highlights the main theoretical foundations of the forensic characteristics of crimes against justice. The theoretical and legal analysis of individual factors and causes of crime against justice is carried out. The crimes against justice are characterized by high latency, which is due to the high level of corporatism, the desire to prevent public disclosure of existing facts of unjust decisions, pressure on witnesses, falsification of evidence, forceful testimony it is determined, etc. A theoretical model of special-criminological prevention of crimes against justice is proposed. All elements of the theoretical model are inextricably linked, and scientific support should be carried out at every stage, from obtaining the necessary information by relevant actors and ending with the evaluation of the effectiveness of preventive activities. The elements of the theoretical model are inextricably linked should be implemented at the general social level of prevention of crimes against justice and at the special criminological level of prevention of crimes of the analyzed type it is noted. It is noted that crimes against justice differ significantly from other types of crimes. First of all, the principle of corporate solidarity of lawyers operates, which is why the overwhelming majority of complaints of victims of illegal detention, forced to testify, remain unaddressed, or only result in a disciplinary sanction, without opening criminal proceedings and transferring the case to court. The prevention of crimes against justice should take place along several main lines: careful selection, education and training of staff; further improvement of the law enforcement system; implementation of the system of witness protection measures provided by law, as well as measures to protect investigators, prosecutors and judges; steady fight against corruption in the legal system and pressure on its employees; ensuring the inevitability of liability of persons who try to force them to such violations; legal and moral education of the population in the spirit of respect for the law and intolerance of offenders it is determined.

Keywords: crime, crimes against justice, subjects of crimes against justice, determinants of crime.

Постановка проблеми. Як зазначив Д. Г. Скориков, криміналістична характеристика злочинів проти правосуддя дає змогу правильно кваліфікувати злочин, визначити першочергові завдання та коло необхідних обставин, що підлягають виявленню і доведенню, спланувати послідовність проведення окремих слідчих (розшукових) дій і розслідування загалом, висунути загальні й окремі версії, допомогти встановити цілі і мотиви вчиненого діяння [15, с. 33].

Науковий підхід до вивчення соціальних явищ обумовлює впорядкований, послідовний розгляд досліджуваних проблем з метою розроблення системи прикладних, практичних рекомендацій, спрямованих на організацію цілеспрямованого профілактичного впливу на певні об'єкти. У реальному житті злочинність виявляється у формі окремого злочину, вчиненого конкретним індивідом, або виду (групи) злочинів, вчинених певним контингентом осіб. Для того, щоб попередити злочини та їхні види (групи), необхідно володіти інформацією, яка достатня для зазначених цілей. Саме такою сукупністю даних (достатньою інформацією) про певний вид (групу) злочинів або конкретне злочинне діяння, які використовуються для їхньої профілактики, є кримінологічна характеристика. Кримінологічна характеристика – це вихідний етап організації процесу розробки та реалізації заходів профілактики злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розробляли такі науковці, як: В. В. Волинець, А. І. Долгова, О. Г. Кальман, С. О. Книженко, М. В. Корольова, Н. Ф. Кузнецова, Г. М. Миньковський, С. С. Мірошниченко, Б. Мустафаєв, В. В. Лунєєв, К. А. Радовицький, Д. Г. Скориков, Г. Г. Смирнов, Е. М. Султанов, О. Ф. Чередник, А. В. Яшин та ін. Зокрема, автори розглянули такі питання: кримінологічна характеристика осіб, що вчинили злочини проти правосуддя; практика протидії злочинам проти правосуддя; злочинність співробітників правоохоронних органів; кримінологічна характеристика і запобігання насильницьким злочинам проти правосуддя, скоєним щодо свідків і потерпілих тощо.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, окреслений аспект характеристики злочинів проти правосуддя розкривається побіжно, що додатково актуалізує дослідження.

Мета статті – аналіз окремих теоретичних підходів до криміналістичної характеристики злочинів проти правосуддя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільна небезпека злочинів проти правосуддя полягає, зокрема, у тому, що злочини цієї категорії суттєво підривають авторитет органів, які забезпечують не лише охорону права і судочинство, а й державу загалом, породжуючи невпевненість суспільства у спроможності державних інститутів ефективно протистояти злочинності [1]. Внаслідок цього у правосвідомості людей зароджується негативна оцінка діяльності органів правопорядку та їх осуд. Крім того, злочинам проти правосуддя притаманна висока латентність, яка обумовлюється високим рівнем корпоративності, бажанням не допустити суспільного розголосу наявних фактів неправосудних рішень, тиском на свідків, фальсифікацією доказів, силових способів отримання показань тощо. У випадках, коли цього уникнути не вдається і справи розглядає суд, призначаються незначні покарання. Також у правоохоронній системі наявний високий рівень використання службових повноважень у корисливих цілях. Усе це негативно впливає на ефективність застосування кримінального закону [4, с. 172].

Особи, які вчиняють злочини проти правосуддя так би мовити «зсередини», наділені такою специфічною соціально-демографічною ознакою, як наявність високого соціального статусу, що дозволяє приймати рішення щодо обмеження основних конституційних прав окремих фізичних осіб [11, с. 419].

Азербайджанський дослідник Б. Мустафаєв пише, що серед суб'єктів оперативно-розшукового процесу фізичні особи – співробітники оперативно-розшукових органів – відіграють провідну роль. Саме вони в ході своєї діяльності безпосередньо здійснюють оперативно-розшукові заходи, збирають значиму інформацію і з цією метою перебувають у відносинах з різними особами, в тому числі кримінальними елементами [12, с. 183].

Злочинців – співробітників правоохоронних органів – також часто характеризують як людей безпринципних, байдужих до вимог закону, які ставлять свої особисті інтереси вище інтересів правосуддя, якому вони зобов'язані служити [5, с. 389].

Існує також категорія осіб, яка характеризується чітко вираженими рисами злочинців насильницького та корисливо-насильницького типів. Дії таких осіб, що посягають на правосуддя, виражаються у втручанні в діяльність суду (судді), захисника чи представника особи; в умисному знищенні або пошкодженні майна судді, народного засідателя чи присяжного, захисника чи представника особи; перешкоджанні з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушуванні їх до відмови давати показання чи робити висновки. У виняткових (особливих) випадках це може бути посягання на життя, погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, або посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги [11, с. 420].

Особи, щодо яких винесений обвинувальний вирок, що набув чинності, можуть вчинити злочини у вигляді ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі або покарання у вигляді обмеження чи позбавлення волі. Під час відбування покарання вони можуть вчинювати такі суспільно небезпечні дії, як злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи; дії, що дезорганізують роботу виправних установ; втеча з місця позбавлення волі або з-під варти; втеча із спеціалізованого лікувального закладу. Найбільш схильними до втеч є особи, які неодноразово засуджені за тяжкі злочини, яким призначені тривалі строки відбування покарання у вигляді позбавлення волі (понад 5 років) [11, с. 420].

Розробити систему ефективних заходів боротьби і попередження злочинності у сфері правосуддя можливо в результаті аналізу і формулювання основних детермінант вчинення як особистісних, так і загальносоціальних злочинів проти правосуддя. Криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення злочинів та встановлення кореляційного зв'язку між соціальними, політичними, організаційно-управлінськими причинами та умовами вчинення конкретних злочинів, входять до змісту кримінологічної характеристики злочинів проти правосуддя [3].

У науковій літературі причини і умови вчинення злочинів часто пов'язують із соціально-економічними суперечними моментами на різних етапах розвитку держави. Наприклад, Е. М. Султанов вважає, що злочинність як соціально явище детерміноване суперечливим характером процесів, що створюють і відтворюють негативні соціально-економічні процеси. Непослідовна приватизація, поляризація суспільства на багатих і бідних, бюрократизація управлінського апарату, негативні соціальні трансформації, девіантна поведінка молоді, приховане й очевидне безробіття становлять соціальну основу злочинності [17, с. 8].

К. А. Радовицький вважає, що до детермінант злочинності криміналізацію суспільних відносин належать депопуляція, духовна деградація, тяжке фінансове становище переважної частини населення [14,

с. 10]. Г. Г. Смірнов відносить до них антигромадську позицію (орієнтацію, установку) особистості, кримінальну мотивацію або об'єктивні (зовнішні) обставини, що сприяють реалізації злочинних задумів, несприятливі умови морального формування [16, с. 126].

Водночас соціальні детермінанти злочинності не є головними у формуванні злочинної поведінки, а тісно пов'язані із психологічними [19, с. 176]. Причини і умови злочинності мають соціально-психологічний характер, тобто їхня соціальна складова нерозривно пов'язана із психологічними характеристиками особистості. Безумовно, соціальні чинники є важливим елементом детермінації злочинної поведінки, оскільки недоліки суспільного устрою безпосередньо впливають на формування злочинної поведінки особистості. Проте злочин вчиняє конкретна особа, керуючись своїми власними переконаннями, інтересами, потребами, і не кожен суб'єкт вчиняє суспільно небезпечне діяння в одних і тих самих соціальних умовах. Злочин є результатом взаємодії особистості і особливостей зовнішнього середовища, тому в механізмі злочинної поведінки вони розташовані паралельно одне одному і однаково взаємопов'язані з усіма його ланками, тому не можна категорично стверджувати, що більш важливе у формуванні цього механізму – особистість чи зовнішнє середовище.

Під факторами злочинності проти правосуддя обґрунтовано розуміють такі негативні соціально-економічні, соціально-психологічні і правові явища і процеси, які мають різне детермінантне значення, у тому числі казуальне [8, с. 83].

Цей висновок С. С. Мірошниченка цілком узгоджується, зокрема, з даними дослідження, яке провела у 2018 р. Американська торговельна палата в Україні. Згідно з результатами дослідження, 71% респондентів вважають, що найбільш корумпованими державними органами є суди. Корупція становить значну проблему для представників бізнесу в Україні: 91% респондентів зазначили, що стикалися з корупцією під час ведення бізнесу в Україні, а це на 10% більше, ніж у 2017 р. Боротьба з корупцією та створення Антикорупційного суду мають бути пріоритетом на 2018 р., адже, на думку бізнес-спільноти, викорінення корупції є ключем до економічного зростання та залучення прямих іноземних інвестицій [13].

Криминогенні фактори, які є причинами та умовами злочинів, доволі численні, різноманітні і обумовлюються суттєвими змінами у соціально-економічному житті суспільства, потребують постійного криминологічного моніторингу. За їхньою змістовною характеристикою їх поділяють на шість груп: соціально-економічні, політико-ідеологічні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські і фактори, пов'язані з правоохоронною і правозастосовною діяльністю [6, с. 18].

Визначаючи фактори детермінації злочинів проти правосуддя, вчені вказують на те, що домінуючими є фактори соціально-економічного характеру. Так, погіршення матеріального забезпечення правоохоронних органів і судів призвело до різкого збільшення фактів корупції, службового підроблення, перевищення влади або службових повноважень у процесі здійснення правосуддя [10, с. 161]. Згідно з результатами аналізу матеріалів слідчо-судової практики та юридичної літератури, до причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів проти правосуддя, належать такі: недосконалість чинного законодавства; недоліки кадрового відбору в правоохоронних органах; недоліки в професійно-службовій підготовці правоохоронців, у тому числі відсутність належної системи підготовки та перепідготовки суддів, працівників пенітенціарної служби; наявність неефективної системи відповідальності суддів; порушення службової дисципліни; відсутність ефективної виховної роботи серед працівників правоохоронних органів, у тому числі персоналу установ виконання покарань; неналежний контроль за діяльністю органів досудового розслідування; корумпованість правоохоронних органів та ін.

Водночас основною складовою вчинення таких злочинів вважають, насамперед, внутрішні детермінанти, пов'язані з особистістю особи злочинця. Так, значній кількості засуджених притаманні глибока морально психологічна деформація, патології психічного стану, дефекти правосвідомості [7, с. 76].

О. Ф. Чередник зазначає, що комплекс пропозицій, спрямованих на вдосконалення системи запобігання злочинів проти правосуддя, має містити: загальносоціальне запобігання; спеціальне запобігання; індивідуальне запобігання, яке дуже значиме в запобіганні злочинам досліджуваної категорії, оскільки воно здатне мати «точкову» спрямованість на потенційних злочинців, а також на сприятливі для злочинів обставини об'єктивного характеру [18, с. 219].

Теоретична модель спеціально-криминологічного попередження злочинів проти правосуддя охоплює визначення та опис системи елементів, зв'язків і відносин між ними, яка достатньою мірою відтворює суттєві особливості основних напрямків і конкретних заходів профілактики, запобігання та припинення зазначених суспільно небезпечних діянь.

Елементами такої моделі є: отримання суб'єктами попереджувальної діяльності необхідної інформації; аналіз отриманої інформації, оцінювання оперативної обстановки в країні, регіоні або на місцевому рівні, визначення об'єктів попереджувальної діяльності; наукове забезпечення попереджувальної діяльності; прогнозування стану злочинів проти правосуддя і програмування попереджувальної діяльності; визначення заходів та напрямків попереджувальної діяльності, в тому числі віктимологічної профілактики; криміналістичне і оперативно-розшукове забезпечення попереджувальної діяльності, у т. ч. державний захист учасників кримінального судочинства; вдосконалення правових заходів попередження злочинів проти правосуддя; оцінка ефективності попереджувальної діяльності.

Всі елементи теоретичної моделі нерозривно пов'язані між собою, причому наукове забезпечення має здійснюватися на кожному етапі: від отримання необхідної інформації відповідними суб'єктами до оцінювання ефективності попереджувальної діяльності.

На загальносоціальному рівні попередження злочинів проти правосуддя виокремлюють такі заходи: подальше вдосконалення міжнародного співробітництва в сфері протидії злочинам у сфері правосуддя; розробка нових і вдосконалення чинних програм попереджувальної діяльності; зміцнення професійного ядра правоохоронних органів; підвищення матеріального добробуту людини, вжиття заходів щодо послідовного утвердження принципів соціальної справедливості, зниження поділу населення за матеріальним рівнем, скорочення рівня безробіття; підвищення рівня правової культури громадян.

На спеціально-кримінологічній рівні попередження злочинів аналізованого виду пропонуються такі заходи: програмно-цільове планування діяльності щодо попередження розглянутих злочинів з урахуванням розробленої теоретичної моделі системи попередження; виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів проти правосуддя; оптимізація критеріїв оцінювання роботи правоохоронних органів; удосконалення обліково-реєстраційної дисципліни в правоохоронних органах; реалізація ефективного відомчого контролю та прокурорського нагляду за роботою співробітників правоохоронних органів; здійснення своєчасного розкриття розглянутих злочинів; оптимізація взаємодії як між службами та підрозділами конкретного правоохоронного органу, так і між окремими правоохоронними органами; вдосконалення кримінально-правових, кримінально-процесуальних, криміналістичних, оперативно-розшукових та інших організаційно-правових заходів, спрямованих на попередження злочинів проти правосуддя [19, с. 23].

Висновки. Погоджуємося з позицією дослідників [9], що попередження злочинів проти правосуддя має відбуватися за кількома основними лініями: ретельний підбір, виховання і професійна підготовка кадрів співробітників, які будуть працювати або вже працюють в органах дізнання, слідства, прокуратури і суду; подальше вдосконалення системи правоохоронних органів, у т. ч. посилення гарантій дотримання прав громадян як потерпілих, так і обвинувачених; реалізація передбаченої законом системи заходів захисту свідків (зміна зовнішності, місця проживання, даних про особу свідків, охорона його близьких і ін.), а також заходів охорони слідчих, прокурорів і суддів; неухильна боротьба з корупцією в юридичній системі і з тиском на її співробітників, насамперед з боку посадових осіб і великих підприємців на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях; забезпечення невідворотності відповідальності осіб, які намагаються примусити їх до таких порушень; правове і моральне виховання населення щодо поваги до законів і нетерпимості до правопорушників.

Причини злочинів проти правосуддя суттєво відрізняються від інших видів злочинів. Причина безкарності більшості вчинених злочинів проти правосуддя полягає саме у приховуванні цих злочинів органами досудового розслідування. Адже, за офіційними даними ДСА України, суди розглядають майже 100 відсотків справ щодо злочинів проти правосуддя, які надходять до них у звітному періоді, і завершується розгляд переважно постановленням обвинувального вироку. Насамперед діє принцип «корпоративної солідарності» юристів, через що більшість скарг потерпілих від незаконних затримань, примушувань до дачі показань не розглядаються або призначається лише дисциплінарне стягнення, без відкриття кримінального провадження і передачі справи до суду.

Список використаних джерел

1. Ахмедов В. А. Кримінально-правова характеристика порушення права на юридичну допомогу в Азербайджанській Республіці: теоретичне обґрунтування. *Науковий Вісник Академії МВС Азербайджанської Республіки*. 2017. № 2. С. 28–35.
2. Ахмедов В. А. Латентність злочинів проти правосуддя: умови і причини виникнення, методи виявлення. *Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 170–175.

3. Ахмедов В. А. Фактори, що обумовлюють злочинність у сфері правосуддя: соціальні і психологічні детермінанти. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2019. № 1 (50). С. 161–166.
4. Волинець В. В. Організаційно-правові аспекти виявлення злочинів проти правосуддя. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1 (27). С. 170–178.
5. Долгова А. И. и др. Преступность сотрудников правоохранительных органов. *Преступность, статистика, закон*. 1997. № 7. С. 389–398.
6. Кальман О. Г. *Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження* : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 40 с.
7. Книженко С. О. Криміналістична профілактика злочинів проти правосуддя. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1(39). С. 74–78.
8. Королева М. В. Коррупция в сфере правоохранительной деятельности. *Коррупция и борьба с ней*: сб. ст. / под ред. А. И. Долговой. Москва, 2000. С. 83–96.
9. Кузнецова Н. Ф., Миньковский Г. М., Лунеева В. В. Криминология. Москва : Волтерс Клувер. 2001. 342 с.
10. Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теорія та практика протидії : монографія. Київ : Десна, 2012. 432 с.
11. Мірошніченко С. С. Криминологічна характеристика осіб, що вчинили злочини проти правосуддя. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 80–86.
12. Мустафаев Б. Усовершенствование оперативно-розыскной деятельности и ее субъекты. *Возрождение XXI век*. 2001. Вып. 42. С. 182–188.
13. Опитування Американської торговельної палати в Україні від 29 січня 2018 року. URL: <http://www.chamber.ua/uk/Media/News/8184>
14. Радовицкий К. А. Преступность в современной России: социологический анализ : дисс. ... канд. социол. наук : 22.00.01. Москва, 2004. 131 с.
15. Скориков Д. Г. Расследование преступлений экстремистской направленности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Волгоград, 2014. 207с.
16. Смирнов Г. Г. Проблемы развития и реализации криминологического учения о предупреждении преступности : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2005. 380 с.
17. Султанов Э. М. Социальные детерминанты преступности в современной России : автореф. дисс. ... канд. филос. наук. Ставрополь, 2004. 28 с.
18. Чередник О. Ф. Криминологічна характеристика і запобігання насильницьким злочинам проти правосуддя, скоєним щодо свідків і потерпілих. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 216–219.
19. Яшин А. В. Концептуальные основы предупреждения преступлений против участников уголовного судопроизводства : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Саратов, 2018. 486 с.

References

1. Akhmedov, V.A. (2017). Kryminalno-pravova kharakterystyka porushennia prava na yurydychnu dopomogu v Azerbaidzhanskii Respublitsi: teoretychne obgruntuvannia [Criminal-legal characteristics of violation of the right to legal aid in the Republic of Azerbaijan: theoretical substantiation]. *Naukovyi Visnyk Akademii MVS Azerbaidzhanskoi Respubliki – Scientific Bulletin of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Azerbaijan*, 2, 28-35 [in Ukrainian].
2. Akhmedov, V.A. (2018). Latentnist zlochyniv proty pravosuddia: umovy i prychny vynyknennia, metody vyivlennia [Latency of crimes against justice: conditions and causes, methods of detection]. *Povitriane i kosmichne pravo – Air law and space law*, 4, 170-175 [in Ukrainian].
3. Akhmedov, V.A. (2019). Faktory, shcho obumovliuiut zlochynnist u sferi pravosuddia: sotsialni i psykholohichni determinanty [Factors that determine crime in the field of justice: social and psychological determinants]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo» – Scientific works of the National Aviation University. Series: Legal Bulletin «Air and Space Law»*, 1 (50), 161-166 [in Ukrainian].
4. Volynets, V.V. (2012). Orhanizatsiino-pravovi aspekty vyivlennia zlochyniv proty pravosuddia [Organizational and legal aspects of detecting crimes against justice]. *Borotba z orhanizovanoi*

- zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) – The fight against organized crime and corruption (theory and practice), 1 (27), 170-178 [in Ukrainian].*
5. Dolhova, A.Y. (et al). Prestupnost sotrudnykov pravookhranytelnykh orhanov [Law enforcement officers crime]. *Prestupnost, statystyka, zakon – Crime, statistics, law, 7, 389-398 [in Russian].*
 6. Kalman, O.H. (2004). Zlochynnist u sferi ekonomiky Ukrainy: teoretychni ta prykladni problemy poperedzhennia [Crime in the economy of Ukraine: theoretical and applied problems of prevention]. Extended abstract of candidates thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
 7. Knyzhenko, S.O. (2015). Kryminalistychna profilaktyka zlochyniv proty pravosuddia [Forensic prevention of crimes against justice]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the Prosecutors Office of Ukraine, 1(39), 74-78 [in Ukrainian].*
 8. Koroleva, M.V. (2000). Korruptsiya v sferi pravookhranytelnoi deiatelnosti [Corruption in the field of law enforcement]. *Korruptsiya y borba s nei [Corruption and the fight against it]. Moscow, 83-96 [in Russian].*
 9. Kuznetsova, N.F., Mynkovskiy, H.M. & Luneva, V.V. (2001). *Krymynolohiya [Criminology]. Moscow: Volters Kluver [in Russian].*
 10. Miroshnychenko, S.S. (2012). *Zlochyny proty pravosuddia: teoriia ta praktyka protydii: monohrafiia [Crimes against justice: theory and practice of counteraction: monograph]. Kyiv: Desna. [in Ukrainian].*
 11. Miroshnychenko, S.S. (2012). Kryminolohichna kharakterystyka osib, shcho vchynyly zlochyny proty pravosuddia [Criminological characteristics of persons who have committed crimes against justice]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs, 3, 80-86 [in Ukrainian].*
 12. Mustafaev, B. (2001). Uovershenstvovanye operativno-rozysknoi deiatelnosti y ee subekty [Improvement of operational-search activity and its subjects]. *Vozrozhdenye XXI vek – Revival XXI century, 42, 182-188 [in Russian].*
 13. *Opytuvannia Amerykanskoi torhovelnoi palaty v Ukrainy vid 29 sichnia 2018 roku [Survey of the American Chamber of Commerce in Ukraine dated January 29, 2018]. Retrieved from <http://www.chamber.ua/uk/Media/News/8184> [in Ukrainian].*
 14. Radovytskyi, K.A. (2004). *Prestupnost v sovremennoi Rossyy: sotsyolohycheskyi analiz [Crime in modern Russia: a sociological analysis]. Candidates thesis. Moscow. [in Russian].*
 15. Skorykov, D.H. (2014). *Rassledovanye prestuplenyi ekstremystskoi napravlennosti [Investigation of Extremist Crimes]. Candidates thesis. Volhohrad. [in Russian].*
 16. Smyrnov, H.H. (2005). *Problemy razvytiya y realizatsyy krymynolohycheskoho ucheniya o preduprezhdenyy prestupnosti [Problems of development and implementation of criminological doctrine on crime prevention]. Doctors thesis. Moscow. [in Russian].*
 17. Sultanov, E.M. (2004). *Sotsyalnye determynanty prestupnosti v sovremennoi Rossyy [Social determinants of crime in modern Russia]. Extended abstract of candidates thesis. Stavropol [in Russian].*
 18. Cherednyk, O.F. (2016). Kryminolohichna kharakterystyka i zapobihannia nasylnytskym zlochynom proty pravosuddia, skoienym shchodo svidkiv i poterpylykh [Criminological characterization and prevention of violent crimes against justice committed against witnesses and victims]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Actual problems of domestic jurisprudence, 3, 216-219 [in Ukrainian].*
 19. Yashyn, A.V. (2018). *Kontseptualnye osnovy preduprezhdeniya prestuplenyi protiv uchastnykov uholovnoho sudoprozvodstva [Conceptual framework for the prevention of crimes against participants in criminal proceedings]. Doctors thesis. Saratov. [in Russian].*

Стаття надійшла до редакції 13.12.2020.